

Željka Brlobaš

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje

Gramatički prinos Marijana Lanosovića latinskomu i hrvatskomu jeziku

(Sanja Perić Gavrančić: *Latinska gramatika i hrvatski jezik Marijana Lanosovića. Jezičnopovijesna studija s pretiskom i transkripcijom izvornika* Uvod u latinsko ri-
csih slganje (1776.). Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2021, 437 str.)

U Biblioteci Hrvatska jezična riznica Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (u okviru institutskoga Odjela za povijest hrvatskoga jezika i povijesnu leksikografiju i projekta *Retrodigitalizacija i interpretacija hrvatskih gramatika do ilirizma* koji, u okviru potpore Hrvatske zaklade za znanost, vodi dr. Marijana Horvat), objavljena je nova autorska knjiga autorice dr. sc. Sanje Perić Gavrančić *Latinska gramatika i hrvatski jezik Marijana Lanosovića*. Rezultat je to autoričinih provedenih znanstvenih istraživanja i prinos navedenom projektu.

U kraćem osvrtu na knjigu navest ću ponešto o dvama osnovnim odnosima:

1. gramatičar Marijan Lanosović i njegov gramatikografski rad
2. dr. Sanja Perić Gavrančić i jezikoslovni prinos njezine autorske knjige.

Rođen 1742. godine, preminuo 1812. godine (u kojoj Šime Starčević objavljuje prvu gramatiku hrvatskoga jezika u cijelosti pisanu hrvatskim jezikom), franjevac Marijan Lanosović jedan je od nekoliko važnih hrvatskih i slavonskih gramatičara. On je u povijesti hrvatske gramatike i povijesti hrvatskoga jezikoslovlja ponajprije poznat i zaslužan za gramatiku hrvatskoga jezika štokavske osnovice (*Neue Einleitung zur Slavonischen Sprache*) s kraja 18. stoljeća, pisanu njemačkim metajezikom, čije je prvo izdanje objavljeno u Osijeku 1778. god. s još dva ponovljena izdanja do kraja stoljeća. Uz gramatički opis hrvatskoga jezika sadržava aneksni rječnik (u prva dva izdanja njemačko-hrvatski, u trećem još i mađarsku sastavnicu rječnika), zatim kratak konverzacijski priručnik i primjere pisama za različite prigode. Tako tri izdanja Lanosovićeve hrvatske gramatike kontrastivnoga obilježja svjedoče o tadašnjoj potrebi za gramatičkim opisom hrvatskoga jezika.

Važan prinos učvršćivanju novoštokavske uporabne norme imaju npr. i Lanosovićeva prijevodna djela pisana iz pastoralnih pobuda na osnovi njegova redovničkoga djelovanja u okviru Franjevačke provincije, i to prepjev psalama odnosno psaltir *Bogomolna knjižica iz pismah Davidovih iz crkvenih knjiga složena* (Budim, 1782.) i *Evangelistar ilirički* (Budim, 1794.). U domeni jezikoslovlja, posebice slovoписа, Lanosović je u Beču kao član pravopisnoga povjerenstva sudjelovao i u redakciji hrvatskoga dijela trojezičnoga rječnika Joakima Stullija. Novija istraživanja Lanosovićeve rukopisne ostavštine svjedoče i o Lanosovićevu leksikografskom radu u sastavljanju autorskih višejezičnih rječnika kojima je jednom od rječničkih sastavnica bio i hrvatski jezik.

Međutim ono što u ovom trenutku zaokuplja našu pozornost je prvo objavljeno Lanosovićevo djelo iz 1776. godine, nastalo kao rezultat autorova službovanja na osječkoj gimnaziji, a to je *Uvod u latinsko riči slaganje s nikima nimačkoga jezika bilihkama za korist slovinskih mladića složen*. Taj je Lanosovićev gramatički priručnik prva slovnica latinskoga jezika objavljena na hrvatskome jeziku, odnosno udžbenik u kojem je gramatička sastavnica latinskoga jezika u cijelosti opisana hrvatskim jezikom.

Govoreći o drugom odnosu – o autorskom jezikoslovnom prinosu dr. Sanje Perić Gavrančić, i to o novoj knjizi *Latinska gramatika i hrvatski jezik Marijana Lanosovića*, ističem da su autoričina znanstvena filološka i lingvistička istraživanja izvrsna istraživačka dihotomija klasične filologije i kroatistike. Naime, to možemo smatrati poveznicom i zrcalnom vezom prema autoru Marijanu Lanosoviću kojemu je latinski jezik bio „polazište njegova obrazovnoga procesa i metajezik na kojem su se tada usvajala sva ostala znanja“ (str. 16), što je u konačnici rezultiralo njegovim jezikoslovnim kroatističkim prinosima – gramatikom hrvatskoga jezika i prvom gramatikom latinskoga jezika pisanom hrvatskim metajezikom.

Valja istaknuti da je autoričin prijevod s latinskoga jezika na hrvatski jezik približio svekolikoj znanstvenoj i široj javnosti Kašićevu prvu gramatiku hrvatskoga jezika pisanu latinskim jezikom (1604.),¹ čime je latinski jezik „bio uključen u prve pokušaje normiranja hrvatskoga jezika, a istovremeno, kao univerzalni europski jezik znanosti i knjiženosti, pridonio njegovoj afirmaciji na jezičnom zemljovidu Europe“ (str. 5). Pritom, Kašićeva je gramatika utirala put razinom gramatičkoga metajezika, sadržajnom strukturom opisa jezika i njegovih kategorijalnih obilježja svim sljedećim gramatičkim pristupima opisu hrvatskoga jezika. Taj je autoričin prijevod Kašićeve gramatike s latinskoga jezika na hrvatski i svojevrsna poveznica prema autoričinoj knjizi o Lanosovićevoj gramatici latinskoga jezika pisanoj hrvat-

¹ Usp. Bartol Kašić. *Osnove ilirskoga jezika u dvije knjige / Institutionum linguae illyricae libri duo*. [Prijevod Sanja Perić Gavrančić.]. Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2002. [Biblioteka Pretisci. Knj.1].

skim jezikom, uključi li se u navedeni slijed činjenica da su Lanosovićeve subraća i prethodnici, franjevci Tomo Babić (1712.) i Lovro Šitović (1713.), u svojim udžbenicima latinskoga jezika donosili „tumačenja jezičnih i gramatičkih sadržaja na hrvatskome jeziku“ (str. 5) i „time upotpunili sliku o stupnju izgrađenosti hrvatskoga književnog jezika u prvoj polovici 18. stoljeća“ (str. 5). Valja pritom istaknuti da je takva nastojanja u gramatičkoj i metodičkoj domeni sredinom 19. st. nastavio npr. i Adolfo Veber Tkalčević, jedan od ponajboljih hrvatskih gramatičara i sintaktičara svojega vremena, i to u autorskim izdanjima slovnice latinskoga jezika pisane hrvatskim jezikom (*Latinska slovnica za nižu gimnaziju*, 1853.; *Slovnica latinska za male gimnazije*, 1872.).

Nova knjiga dr. Sanje Perić Gavrančić obuhvaća 437 stranica sadržajno podijeljenih u tri cjeline. Prva je od njih autoričina jezičnopovijesna studija u kojoj se donose temeljni podatci o Lanosoviću i njegovu opusu, daje se osvrt o latinskom jeziku u obrazovnom sustavu Lanosovićeve vremena, podastire se sadržajna koncepcija gramatike i metoda gramatičkoga opisa. Naime, Lanosovićev *Uvod u latinsko riči slaganje* ima 183 stranice i sastoji se od tri temeljna dijela koje autorica prikazuje (gramatički kategorijalni opis latinskoga jezika strukturiran u okviru opisa osam vrsta riječi, zatim odabrani tekstovi antičkih klasika, a treći dio *Nadometak* sastoji se od popisa imenskih sintagmi za uvježbavanje latinskih deklinacija i popisa latinskih glagola prema sprezanjima, za čime slijedi katalog njemačkih nepravilnih glagola). Na temelju sadržajne strukture dr. Perić Gavrančić zaključuje da je „Lanosovićev priručnik po svojoj namjeni udžbenik latinskoga jezika s dodatnim didaktičkim materijalom, a po koncepciji trojezična gramatika komparativnoga, odnosno kontrastivnoga obilježja u kojoj se latinski jezik supostavlja hrvatskomu i njemačkomu jezičnom sustavu“ (str. 17).

Izvršnost autoričina prinosa u uvodnoj studiji, između ostaloga, ogleda se u tome što autorica u jednom cijelom potpoglavlju analizira hrvatski metajezik Lanosovićeve latinske gramatike. Ponajprije prikazuje slovoepisna i pravopisna obilježja, navodeći primjere grafemsko-fonemskih odnosa koji se razlikuju od suvremenih. Od fonoloških obilježja hrvatskoga metajezika analizira odraz jata, jotaciju, suglasničke promjene i dr. U okviru morfologije propituje činjenice u vezi sa sklonidbom ističući da je „uz prevladavajuća obilježja novoštokavskoga morfološkoga sustava potvrđen i supstrat starih gramatičkih morfema u množinskim padežima“ (str. 38). Uz to donosi i osnovna obilježja sprezanja izdvajajući morfološke kategorije hrvatskoga glagolskog sustava. Pritom se osvrće i na nepromjenjive vrste riječi, posebice veznike, a od sintaktičkih struktura ističe izricanje pasiva utvrđujući da Lanosović nastoji dati prednost hrvatskim sintaktičkim modelima potvrđenim u uporabnoj normi, te time podržava proces stabiliziranja i normiranja gramatičkih struktura hrvatskoga jezika (str. 46).

Budući da s kroatističkoga gledišta, osim jezičnih obilježja hrvatskoga metateksta, Lanosovićeve latinska gramatika daje uvid i u hrvatsko gramatičko nazivlje, dr. Sanja Perić Gavrančić posebnu pozornost usmjeruje na analizu vrednovanja Lanosovićeve uloge u izgradnji hrvatskoga gramatičkoga nazivlja, na temelju čega izdvojamo osnovne autoričine zaključke:

1. Lanosović u odnosu na svoje prethodnike pokazuje dosljedniju uporabu hrvatskoga gramatičkoga nazivlja

2. za gramatičke kategorije kojima nije bilo potvrda u njegovih prethodnika Lanosović stvara nove hrvatske nazive, npr. *nemoćno ime* za supin, *slikovanje vrimena* za tvorbu glagolskih oblika

3. u svoj gramatički metatekst Lanosović uključuje i nazive iz gramatičkih i leksikografskih djela svojih prethodnika.

U skladu s time nazive koje Lanosović uvodi u gramatički metajezik preuzimaju gramatičari 19. st., te time autorica Lanosovićeve latinsku slovnice određuje kao važnu kariku u povijesnom kontinuitetu hrvatskoga jezikoslovnog nazivlja.

U okviru navedene nazivoslovne analize dr. Perić Gavrančić izdvaja i supostavlja pregledan popis svih hrvatskih naziva s primjerima uporabe u metatekstu Lanosovićeve gramatike.

U kontekstu navedenoga valja naglasiti da je i Lanosović u sadržaj gramatičkoga dijela svoje latinske gramatike uvrstio abecedni trojezični latinsko-hrvatsko-njemački indeks gramatičkoga nazivlja pod naslovom *Ukazalo nadivenih imena*.

Osim uvodne studije, u kojoj valja posebno naglasiti autoričin miran, razumljiv, odmjeren znanstveni diskurs, knjiga obuhvaća pretisak Lanosovićeve izvornika i autoričinu transkripciju, usporedno stranicu za stranicu, te se na taj način korisniku daje na uporabu kompletna cjelina znanstvene analize, izvornika i pretiska.

U konačnici, knjiga *Latinska gramatika i hrvatski jezik Marijana Lanosovića* dr. Sanje Perić Gavrančić sadržajnom cjelinom i znanstvenim pristupom vrijedan je i trajan prinos proučavanju gramatika latinskoga jezika pisanih hrvatskim jezikom i to čitateljima na obogaćivanje novim spoznajama, a istraživačima temelj za daljnja jezikoslovna propitivanja znanstvenih spoznaja o hrvatskim gramatičarima i hrvatskim gramatikama, i to gramatikama o hrvatskome i gramatikama na hrvatskom jeziku, u povijesti hrvatskoga jezika, hrvatske gramatikografije i hrvatskoga jezikoslovlja.